

Ці та інші проблеми, пов'язані з навчанням та освітою людей дорослого віку неминуче виникатимуть і надалі, вони дають вагомий привід для подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Лук'янова Л. Б. Соціокультурна функція освіти дорослих у сучасному суспільстві / Л.Б. Лук'янова // Вісник Черкаського національного ун-ту. Серія: Педагогічні науки : [зб. наук. ст.]. – Черкаси, 2010. – Вип. 183. – Ч. I. – С. 6–12.
2. Мюллер В. Великий німецько-український словник / В. Мюллер. – К. : Чумацький шлях, 2005. – 792 с.
3. Checkliste Qualität beruflicher Weiterbildung. / Bundesinstitut für Berufsbildung. – Bonn, 2008. – 58 s.
4. Kade S. Altersbildung. Ziele und Konzepte. . Deutsches Institut für Erwachsenenbildung / S. Kade. – Frankfurt am Main, 1994.
5. Knowles M. S. The modern practice of adult education: from pedagogy to andragogy / M. S. Knowles. – London: Cambridge book Company, 1980. – 400 p.
6. Neidhardt H. Wenn jüngere und ältere Erwachsene gemeinsam lernen... Altersintegrative Erwachsenenbildung. Monographie URL des Volltextes [Електронний ресурс] / H. Neidhardt. – Режим доступу : <http://www.die-bonn.de/doks/neidhardt0801.pdf>. – Заголовок з екрану 12-10.2010.
7. Schulenberg W. Erwachsenenbildung / W. Schulenberg, H.-H. Groothoof Fischer-Lexikon Pädagogik. – Frankfurt/Main. – S. 64–72.
8. Wolter A. Wissenschaftliche Weiterbildung und Bologna-Prozess: Randelement oder Entwicklungschance? / A. Wolter, E. Cendon, D. Marth // Wissenschaftliche Weiterbildung in Hochschulraum Europa. – Hamburg, 2006. – S. 299–324.

The article deals with specific points of view among the German scientists on the main terms concerning adult education. The author analyses the possibility to distinguish between linear and vertical post-graduate training.

Key words: *adult education, life-long education, globalization, linear training, vertical training.*

УДК 377.3.046 (043.5)

Мося І. А. *

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

У статті охарактеризовано основні складові процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників та подано модель означеного процесу як структуру, що об'єднує три блоки: методологічно-цільовий, технологічний, діагностико-корегувальний.

Ключові слова: *самоосвітня компетентність, майбутній кваліфікований робітник, самоосвіта, модель, діяльність.*

Сучасні динамічні зміни технологій, машин, інформації вказують на те, що дати знання учневі навіть у найкращому професійно-технічному училищі на все життя неможливо. Якщо кваліфікований робітник не буде постійно і системно оволодівати новими професійними знаннями, то скоро він стане функціонально недієздатним і, як наслідок, не буде конкурентоспроможним на ринку праці. Тому виникає нагальна потреба вироблення в учнів професійно-технічних навчальних закладів умінь працювати із сучасними джерелами знань, здатностей

* © Мося І. А., 2013

інтенсивно та ґрунтовно розвивати свій інтелектуальний потенціал. Мова про цілеспрямоване формування самоосвітньої компетентності випускників професійно-навчальних закладів як освітнього результату, що є визначеним стандартами складником професійної підготовки сучасного фахівця.

Крім того, сьогодні професійно-технічної освіти пов'язане з активним впровадженням у педагогічний процес нової освітньої концепції – компетентнісного підходу. За вимогами цієї методології, самоосвітня компетентність є тією ключовою здатністю, що забезпечує «навчання впродовж життя». Зважаючи на ці позиції, проблема формування самоосвітньої компетентності, моделювання цього процесу для глибшого вивчення структурно-функціональних особливостей феномену нині є актуальною науковою задачею.

Проблема самоосвітньої діяльності людини завжди була в центрі уваги науковців. Вивченню проблем самоосвіти приділяли належну увагу такі вчені, як М.Скаткін, Б.Єсіпов, Г.Закіров, І.Наумченко, Л.Аристова, А.Айзенберг, А.Авдеев, Г.Коджаспірова, М.Князева та ін.

Теоретичні і методичні аспекти формування самоосвітньої компетентності досліджувалися такими ученими, як І. Барсуков, Н. Бібік, Н. Бухлова, Л. Ващенко, С. Єлканов, І.Зимня, В. Корвяков, М.Косенко, Н. Кубракова, О.Локшина, Г.Марковець, О. Найн, І.Наумченко, Н.Сидорчук, Г. Серіков, В.Скнар, Р. Скульський, О. Фоміна, В.Шпак та ін.

Однак, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатню розробку теоретичних засад формування компетентності самоосвіти у майбутніх кваліфікованих робітників, що негативно впливає на якісні характеристики їхньої професійної підготовки.

Метою даної статті є обґрунтування та побудова структурно-функціональної моделі процесу формування самоосвітньої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у перебігу загальноосвітньої підготовки.

Насамперед зазначимо, що модель (фр. *modele* – зразок) – це уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна замінювати його простішим прототипом так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта [2]. Іншими словами, процес моделювання як метод, засіб, форма наукового пошуку, уможливорює детальне вивчення обраного об'єкта дослідження, дозволяє створити нову теорію, служити засобом її обґрунтування, перейти від емпіричного пізнання до теоретичного і навпаки, вибрати найбільш раціональну стратегію і тактику педагогічної діяльності.

Зважаючи на те, що "... за властивостями моделі ми можемо дізнатися про властивості об'єкта" [2, с. 516], у нашому дослідженні пропонується ідеальне уявлення про процес формування самоосвітньої компетентності відображає логіку наукового пошуку і є засобом розв'язання поставленого наукового завдання.

Коротко зупинимося на основних складових розробленої моделі (рис. 2). У структурі запропонованої моделі формування самоосвітньої компетентності учнів виділяємо три блоки: *методологічно-цільовий, технологічний, діагностико-корегувальний*.

Структурно до *методологічно-цільового* блоку моделі входять: *мета* – забезпечити цілеспрямоване формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників як складної, інтегрованої якості особистості, що характеризується наявністю пізнавальних мотивів, продуктивних самоосвітніх знань, умінь і навичок, досвіду самоосвітньої діяльності, цінностей, що зумовлюють готовність і здатність особистості ефективно здійснювати самоосвітню діяльність; *завдання* – систематичний розвиток пізнавальних можливостей учнів ("умінь навчатися") в контексті долучення їх до методів проблемно-розвивального навчання; педагогічне керівництво процесами самоосвіти, самовиховання для всебічного розвитку особистості майбутнього кваліфікованого робітника; забезпечити зростання успішності оволодіння учнями дисциплінами загальноосвітньої підготовки; сталий розвиток мотивації учнів до самоосвітньої діяльності. Мета і завдання розробленої методичної системи підпо-

рядкуюються сучасним соціальним вимогам до професійної компетентності випускників професійно-технічних навчальних закладів.

До складу методологічно-цільового блоку входить низка методологічних підходів та принципів. Системний підхід до формування самоосвітньої компетентності дає можливість вивчати цю здатність як складне, інтегративне утворення особистості, яке має певну структуру (мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, організаційний і особистісно-рефлексивний компоненти).

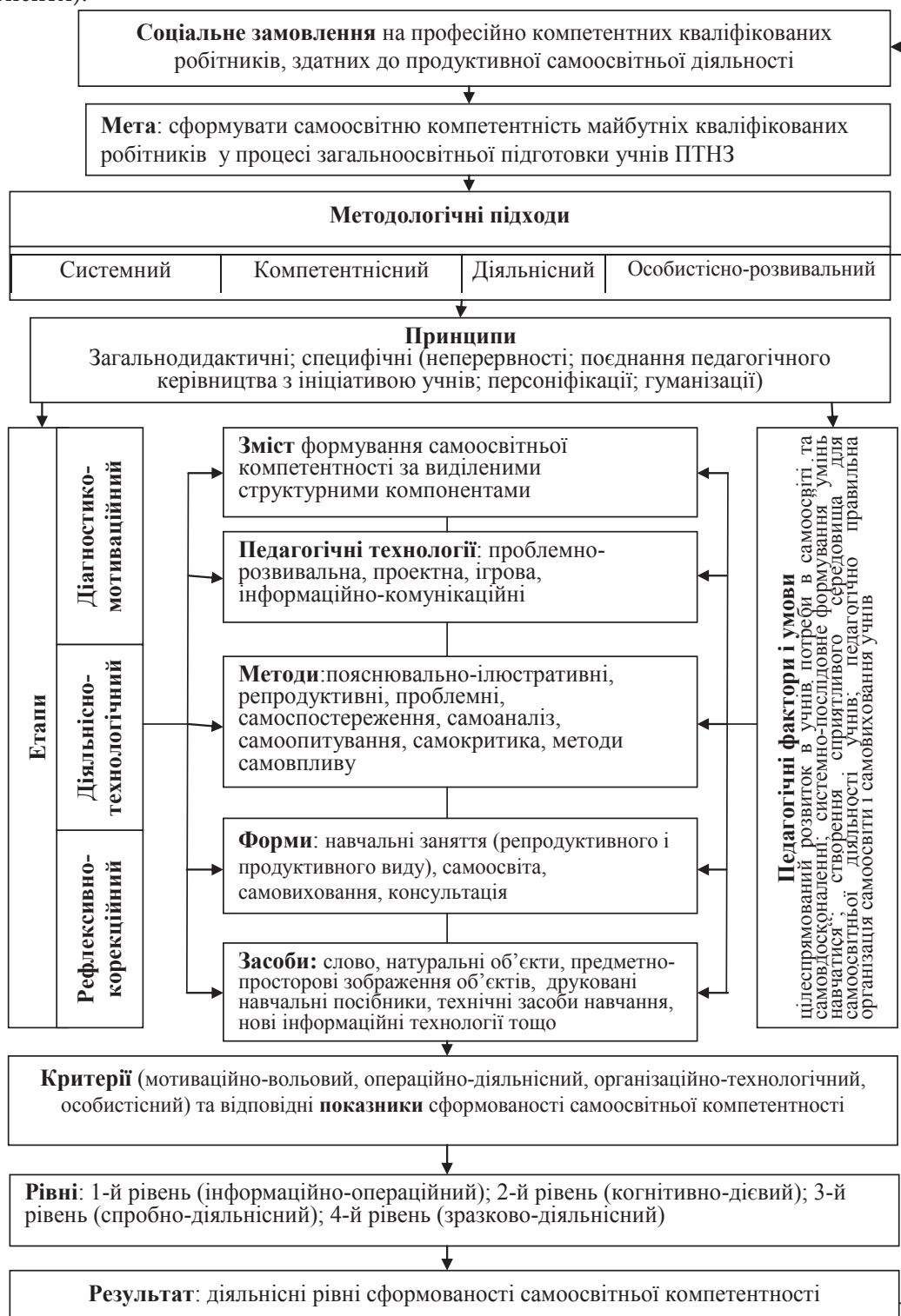

Рис. 2.1. Модель формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у процесі загальноосвітньої підготовки

З іншого боку, застосування системного підходу передбачає поєднання в єдине ціле методичних напрямів, технологій, методів, прийомів, форм і засобів формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників та створює можливість побудови структурно-функціональної моделі системи досліджуваного процесу.

Таким чином, застосовуючи системний підхід, маємо можливість виявити компоненти системи та відповідні зв'язки між ними; визначити основні фактори впливу на систему формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників; оцінити місце системи як підсистеми у загальній системі формування професійної компетентності; визначити окремі елементи системи, на які буде здійснено вплив; вивчити процес управління системою; створити систему з ефективнішим функціонуванням; впровадити одержані результати в практику. Крім цього, застосування системного підходу передбачає, що відносно самостійні компоненти педагогічного процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку. Вказана технологічна процедура дозволяє виявити системні властивості й якісні характеристики окремих елементів, які складають систему [1; 3].

Діяльнісний підхід до формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників передбачає дослідження цієї інтегративної властивості особистості як синтезу знань, умінь, навичок, якостей, здатностей здійснювати самоосвітню діяльність певного рівня. Крім того, вказаний методологічний підхід спрямовує практичну роботу щодо розвитку самоосвітньої компетентності в напрямі формування мотивації учіння майбутніх кваліфікованих робітників, умінь вчитися, усвідомлювати навчальні завдання, визначати способи їх розв'язання, здатностей здійснювати самоосвіту та самовиховання. Зазначена методологія спрямовує педагогічний загал на безпосереднє залучення учнів до самоосвітньої діяльності як при формуванні самоосвітньої компетентності, так і при її діагностиці.

Особистісно-розвивальний підхід дає можливість розвинути загальні, міжпредметні уміння учнів, їх пізнавальні інтереси, потреби та мотивацію до самоосвіти та самовиховання. У практиці розвитку самоосвітньої компетентності учнів професійно-технічного навчального закладу в перебігу вивчення загальноосвітніх дисциплін особистісно-розвивальний підхід центрує навчально-виховний процес на особистості вихованця, створює сприятливе для самоосвіти учнів освітнє середовище, надає можливість майбутнім кваліфікованим робітникам ґрунтовно оволодіти технологіями і методиками розвитку власного творчого потенціалу.

Реалізація *компетентнісного підходу* передбачає зміщення акцентів з накопичення у майбутніх фахівців нормативно визначених знань, умінь та навичок до формування і розвитку здатностей творчої професійної діяльності. Щодо предмета нашого наукового пошуку, то реалізація компетентнісної концепції: гарантує високий рівень і результативність підготовки фахівця; сприяє оновленню змісту дисциплін загальноосвітньої підготовки; посилює професійну орієнтацію загальноосвітньої підготовки, вийшовши за рамки обмежень "зунівського" освітнього простору; забезпечує спроможність випускника професійно-технічного навчального закладу відповідати новим запитам ринку праці, мати відповідний потенціал для самостійного оволодіння суміжними інноваційними знаннями; створює умови для забезпечення орієнтації освітніх програм на особистість учня, тобто акцент у навчанні зміщується з того, що знає, хоче й може викладач, на те, що потрібно учневі; орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату загальноосвітньої підготовки.

Зазначена методологія формування самоосвітньої компетентності учнів реалізується при дотриманні певних принципів. Теоретичний аналіз проблеми, результати дослідно-експериментальної роботи дозволили виділити такі провідні принципи формування самоосвітньої компетентності учнів:

- *принцип неперервності* впливає з того, що самоосвіта і самовиховання є багатограничними і багатофакторними процесами, які не можуть обмежуватися ні часовими, ні віковими рамками [4]; самовдосконалення людини здійснюється з часу народження і триває впродовж усього життя; соціальне і природне середовище, діяльність особистості так чи інакше впливають на формування певних якостей; процес самоосвіти – важливий чинник виховання як через зміст навчального матеріалу, так і через організацію діяльності; тільки

неперервна самоосвітня діяльність учня протягом його підготовки у професійно-технічному навчальному закладі допомагає йому розвивати ключові компетентності до рівня, що забезпечує випускнику конкурентоспроможність на ринку праці;

- *принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів.* Цей принцип унормовує позицію, згідно з якою учасники педагогічного процесу є рівноправними партнерами, враховують думку партнера, визнають право на її відмінність від власної. Проте це не значить, що процеси самоосвіти та самовиховання учнів мають бути поза увагою педагогічних працівників. Навпаки, варто погодитися з М.Фіцулою у тому, що «Ефективність самовиховання майбутнього фахівця значною мірою залежить від педагогічного керівництва цим процесом» [5. С. 55]. Під педагогічним керівництвом самоосвітньої діяльності учнів розуміємо оптимальну організацію їх життєдіяльності, акцентування уваги вихованців на питаннях самоосвіти, саморозвитку, стимулювання самостійної навчально-пізнавальної діяльності в перебігу навчально-виховного процесу;
- *принцип персоніфікації,* який передбачає створення індивідуального стилю самоосвітньої діяльності учнів, коли вихованці самостійно вибудовують свій власний освітній маршрут. Відомо, що стиль виникає тоді, коли є свобода самовираження. Відомо, що чітко регламентована діяльність не сприяє формуванню індивідуального стилю того, хто навчається. Тому оптимальне поєднання регламентованих і нерегламентованих самостійних дій учня є одним із шляхів формування його індивідуального стилю. Крім того, формуванню стилю самоосвітньої діяльності сприяє Критерієм правильного вибору стилю відповідно до своїх індивідуальних особливостей служить відчуття комфорту, зняття напруги в процесі самоосвітньої діяльності.
- *принцип гуманізації* процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників передбачає реалізацію концепції, засадовими ідеями якої є побудова педагогічної системи на принципах гуманізму, забезпечення найсприятливіших умов для всебічного розвитку особистості, диференціацію та індивідуалізацію навчання й виховання на основі активізації творчого саморозвитку учня. До провідних напрямів реалізації цього принципу у дослідженні віднесено: формування відносин співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу; виховання в учасників педагогічного процесу морально-емоційної культури взаємовідносин; формування у суб'єктів навчання емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини; створення матеріально-технічних умов для нормального функціонування педагогічного процесу, що виховує гуманну особистість.

Реалізація мети та завдань формування самоосвітньої компетентності учнів професійно-технічного навчального закладу здійснювалася протягом трьох послідовних етапів: *діагностико-мотиваційного, діяльнісно-технологічного та рефлексивно-корекційного.* Структурно ці етапи відображають *технологічний блок* моделі.

На першому, підготовчому, *діагностико-мотиваційному* етапі головним завданням було визначення стану сформованості у першокурсників здатності самостійно оволодівати знаннями та стимулювання їхньої самоосвітньої діяльності. Після детального вивчення шкільних освітніх результатів, інтересів, нахилів та уподобань учнів (вивчення документації, анкетування, педагогічне спостереження, бесіди тощо), було проведено діагностування рівня розвитку мислення, пам'яті, уваги, уяви тощо. Крім того, в експериментальних групах виконувалися завдання творчого характеру.

Кожний учень, що брав участь в педагогічному експерименті, долучався до роботи факультативу «Самоосвіта і самовиховання особистості». Учасники факультативу отримали методичні рекомендації «Розвиток здатностей до самоосвітньої діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів» і засобами тестування визначали власний рівень розвитку пізнавальних здібностей та умінь. За отриманими результатами розроблялася комплексна програма самоосвіти учнів. У педагогічному консультуванні учнів брали участь майстри виробничого навчання, класні керівники, викладачі дисциплін загальноосвітньої підготовки.

На цьому етапі в учнів формувалися уявлення про власний рівень розвитку пізнавальних здібностей, потреба в самоосвітній діяльності, інтерес до самостійного оволодіння знаннями, уміння планувати свою роботу, організовувати робоче місце. Крім того, програмою експери-

ментальних досліджень передбачалося створення кожним учасником педагогічного експерименту особистого творчого «портфеля» (портфоліо). Зауважимо, що поєднання програми самоосвіти та самовиховання учня з веденням "портфоліо" надає процесу формування самоосвітньої компетентності цілеспрямованості і системності.

Основним, робочим етапом формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників був другий етап, – *діяльнісно-технологічний*. Провідний напрям педагогічних дій на цьому етапі – систематичний розвиток пізнавальних можливостей учнів ("умінь навчатися") в контексті долучення їх до методів проблемно-розвивального навчання. У свою чергу, реалізація програми самоосвіти та самовиховання передбачала використання таких прийомів, як самоперекопування (учень в конкретній ситуації відшукує аргументи, щоб переконатися в правильності чи неправильності своїх дій), самонавіювання (психічний вплив учня на себе шляхом повторення подумки чи вголос певних суджень до повного оволодіння собою), самозаохочення (при необхідності подолати негативні риси характеру, наприклад, лінощі, незібраність, відволікання, небов'язковість тощо), самоосуд (прояв незадоволення своїми діями, вчинками, поведінкою) та ін.

При цьому реалізовувалися завдання щодо оволодіння учнями теоретичними знаннями (факультатив) та уміннями самоосвітньої діяльності. Слід зазначити, що на цьому етапі, як і на попередньому, також здійснювався цілеспрямований розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості учнів.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися вправи на інтелектуальний розвиток, ігри, тренінги, екскурсії до бібліотеки, центру комп'ютерних технологій тощо. При оволодінні учнями дисциплінами загальноосвітньої підготовки викладачі поряд з узвичаєними способами (розповідь, пояснення, бесіда, вправи, самостійна робота тренувального типу) застосовували проблемні методи навчання, метод проектів, імітаційно-ігрові методи, дискусію, самостійну роботу пошукового характеру з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. На цьому етапі створювалися умови для поступового просування учнів від епізодичних самоосвітніх дій до стійкої системи самоосвіти. Учні мали можливість самостійно обирати для себе комфортний ритм самоосвітніх занять, вибудовувати власну самоосвітню траєкторію, здійснювати самоменеджмент.

Провідним завданням третього, *рефлексивно-корекційного* етапу було формування здатностей учнів до рефлексії, до постійного самовдосконалення. Зміст діяльності вихованців на цьому етапі полягав у закріпленні умінь та навичок самоосвіти та самовиховання, удосконаленні здатностей аналізувати, оцінювати, корегувати та прогнозувати результати самоосвіти. На цьому етапі застосовувалися прийоми самоконтролю, самозвіту, самооцінки.

Узагальнюючи, можна сказати, що у дослідженні до форм і методів самоосвітньої діяльності учнів професійно-технічного навчального закладу віднесено: *форми* – самоосвіта, самовиховання, самооцінка власних видів діяльності, консультування; *методи* – самоспостереження, самоаналіз, самоопитування, самокритика, методи самовпливу (самоорганізація, самопідбадьорення, самонаказ, самозвіт, самонавіювання, самопрограмування, самообстеження, самокорекція, аутогенне тренування, самозаспокоєння, самозобов'язання, самосхвалення).

Запропонована модель враховує обґрунтовані провідні педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у процесі загальноосвітньої підготовки, зокрема: цілеспрямований розвиток в учнів потреби в самоосвіті та самовдосконаленні; системно-послідовне формування "умінь навчатися" у майбутніх кваліфікованих робітників; створення сприятливого середовища для самоосвітньої діяльності учнів; педагогічно правильна організація самоосвіти і самовиховання майбутніх кваліфікованих робітників.

Діагностико-корегувальний блок моделі відображає процеси оцінювання, аналізу і корекції результатів системного формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників як цілісного конструкту чотирьох структурних компонентів (*мотиваційно-ціннісного, практично-діяльнісного, організаційного, особистісно-рефлексивного*) і поєднує критерії (мотиваційно-вольовий, операційно-діяльнісний, організаційно-технологічний, особистісний) з відповідними показниками, що в комплексі характеризують чотири рівні сформованості

цієї складної інтегративної властивості особистості майбутнього кваліфікованого робітника: 1-й рівень (інформаційно-операційний); 2-й рівень (когнітивно-дієвий); 3-й рівень (спробно-діяльнісний); 4-й рівень (зразково-діяльнісний).

Висновок. Запропонована модель є ідеальним уявленням про процес формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, передбачає послідовну реалізацію певних етапів педагогічної дії і при дотриманні методологічних засад (підходи, принципи, умови) запропонованим методичним інструментарієм забезпечує досягнення діяльнісних рівнів сформованості досліджуваного феномену.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з експериментальною перевіркою методики реалізації моделі системного формування самоосвітньої компетентності учнів професійно-технічного навчального закладу в перебігу загальноосвітньої підготовки.

Список використаних джерел

1. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем / В.П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1977. – 304 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Лузан П.Г. Системний підхід до формування навчально-пізнавальної активності студентів вищих аграрних закладів освіти / П.Г. Лузан // Теоретичні питання освіти і виховання: Збірник наукових праць. Випуск 13. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – С. 83-87.
4. Осипов П.Н. Стимулирование самовоспитания учащихся. Монография / П.Н. Осипов. – Казань : Карпол, 1997. – 216 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник / М.М. Фіцула. – К. : Академ-видав, 2010. – 456 с.

The basic constituents of process of forming of selfeducational competence of future skilled workers are described in the article and the model of the marked process as structure which unites three blocks is given: metodologichno-having a special purpose, technological, diagnostiko-koregiruyuschiy.

Key words: *selfeducational competence, future skilled worker, self-education, model, activity.*

УДК 371.132

Ніколаєску І. О.*

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Актуальність викладеного у статті матеріалу обумовлена розглянутими у ній питаннями акмеологічного зростання сучасного педагога в закладах післядипломної освіти. У дослідженні обґрунтовано доцільність практичної складової навчального процесу, який сприяє досягненню та успішній реалізації особистісно-професійного потенціалу вчителя в різних видах діяльності. Запропоновано різноманітні форми і методи навчання педагогів у системі післядипломної освіти щодо стимулювання досягнення акме.

Ключові слова: *акмеологія, акмеологічний розвиток педагога, післядипломна освіта, пасторальний тренінг.*

В умовах зростання конкуренції на ринку праці сучасні стратегії післядипломної освіти враховують уміння сучасного педагога мобільно адаптуватися до навколишнього середовища, здатність приймати складні рішення в професійній діяльності, використовуючи інформаційно-

* © Ніколаєску І. О., 2013